

Bibliakör 2023. szeptember 14. – Ábrahám feleséget hozat a fiának, Izsáknak, Mózes első könyve, 24. fejezet

- Hogy vagy kör.
- Imaközösség: kit milyen igeszakasz szólított meg 1Móz 24-ből?

Mózes öt könyve: a Tóra (Pentateukhosz)

- **Tóra (járó) útmutatás** [Buber-Rosenzweig Die Fünf Bücher der Weisung]. Az élethez való bölcsesség (pl. életrend, törvények leírása).
- 1-3 év alatt végigolvasás, szukkóth végén visszatekerés. Bibliakör: előző félév östörténet (1-11 fejezet, Teremtés, Bűn, Özönvíz) + Izrael ősatyjának története I. (Isten szövetsége, Isten látogatása Ábrahámnál és Sodoma, Ábrahám és Izsák). Mostani félév: **1. Izsák felesége, Rebeka**; 2. Jákób csalása, menekülése; 3. visszatérése; 4. József rabszolgaként és Egyiptom uraként; 5. József és testvérei; 6. Jákób áldása
- **A Tóra többretegű szerkesztés eredménye.** Julius Wellhausen (1844-1918) klasszikus modellje: **1. Jahvista** (Kre 950 Salamon → nem ellenséges a kánaániakkal. **2. Elohista** Kre 800 írópróféták (álmokban csodák, Ex 14-ig van jelen). **3. Deuteronomista** (Kre 622- Jósiás reform) JHVH törvénye iránti engedelmesség/vagy ellenszegülés. **4. Papi** (Kre 550 fogság) kultusz, papság, előírások, ünnepélyes nyelv, jegyzékek, nemzetségtáblák.
- **Khiasztikus szerkezet: 1. Az ígéret földjére menetel.** Isten vezet a népet. A. Sínai felé (teremtés ennek eleje! + Ábrahámotól indul konkrétan) – külső/belső veszély + vándorlás. **2. Sínai hegy: Törvényadás – közepé 3Móz 16-17 szövetségekötés: engesztelési ünnep** (Jom Kippur, a kegyelem/szövetség eredendőbb, mint a bűn – *André Boulad SJ*. Miért is eredendőbb a kegyelem, mint a bűn?). **3. Az ígéret földjére menetel B. Móáb felé** – külső/belső veszély + vándorlás (Józsué bejutás). Végén Deuteronomium: útmutatás az ígéret földjén való életre.
- **Milyen módon a mi életünk szimbóluma is a Tóra?** (Az egyház Isten vándorló népe. II. vatikáni zsinat; a Kánaán Isten Országá).

Izsák és Jézus hasonlóságai

(Izsák Ábrahám egyetlen örökösnek számító fia – és nem akármilyen fia...)

Mind Izsák mind Jézus

- apjuk egyetlen (választott és szeretett) fia voltak
- áldozatul voltak ajánlva, báránként
- két férfi követte őket, amikor áldozatul lettek ajánlva (két szolga, két lator)
- hordozták a fát, amely az áldozatukhoz kellett, és rá lettek fektetve
- elfogadták apjuk döntését, megbíztak apjukban
- készségesek voltak a halálra, nem lázadoztak.

Ábrahám megáldása (1Móz 22,15-19)

¹⁵Az ÚR angyala másodszor is kiáltott Ábrahámnak az égből, ¹⁶és ezt mondta: Magamra esküszöm, így szól az ÚR, hogy mivel így tettél, és nem tagadtad meg tőlem a fiadat, a te egyetlenedet, ¹⁷azért gazdagon megáldalak, és úgy megszorítom utódaidat, hogy annyian lesznek, mint égen a csillag, vagy mint a homokszemek a tengerparton. A te utódod birtokolni fogja ellenségei kapuját, ¹⁸és a te utódod által nyer áldást a föld minden népe, mert hallgattál szavamra. ¹⁹Ezután Ábrahám visszatért szolgálóihoz, elindultak, és együtt elmentek Beérsebába. Ábrahám továbbra is Beérsebában lakott.

- Gal 3,8 ⁸Mivel pedig előre látta az Írás, hogy Isten a népeket hit által igazítja meg, előre hirdette ezt az evangéliumot Ábrahámnak: „Általad nyer áldást a föld minden népe.” Fal 3,16 ¹⁶Az ígéretek pedig Ábrahámnak adtak és az ő utódának. Nem így mondja az Írás: „és az ő utódainak”, mintha sokakról volna, hanem csak egyről: „és a te utódodnak”, aki a Krisztus.

(Azaz Izsák házassága és utódainak kérdése nem egy mellékes kérdés...)

Ábrahám feleséget hozat Izsáknak (1Móz 24,1-7)

¹Móz 24¹ Ábrahám élemedett korú, öreg ember lett, és az ÚR mindennel megáldotta Ábrahámot. ²Egyszer azt mondta Ábrahám háza legöregebb szolgájának, aki mindenét kezelte: Tedd a kezedet a csípőm alá, ³hadd eskesselek meg az ÚRra, az ég és föld Istenére, hogy fiamnak nem a kánaániak leányai közül hozol feleséget, akik között lakom, ⁴hanem elmész hazámba, a rokonságomhoz, és onnan hozol feleséget a fiamnak, Izsáknak! ⁵De a szolga ezt mondta neki: Hátha az a leány nem akar követni engem erre a földre? Akkor visszavigyem a fiadat arra a földre, ahonnan eljöttél? ⁶Ábrahám így válaszolt neki: Őrizkedj attól, hogy visszavidd oda a fiamat! ⁷Az ÚR, az ég Istene, aki kihozott engem atyám házából és rokonságom földjéről, aki beszélt velem, és így esküdött meg nekem: A te utódaidnak adom ezt a földet! – ő elküldi majd angyalát előtted, hogy onnan hozhass feleséget a fiamnak.

- Itt hirtelen lelassul a Genézis menete és aprólékossá válik az elbeszélés. Ez mutatja a történet kiemelt jelentőségét.
- Ábrahám itt beszél utoljára halála előtt (kb. 140 éves lehetett ekkor). Ez a végakarata. Ezzel testálja át a neki adott áldást Izsák utódaira. (Hogy pontosan mire is, az még érdekes történetek tárgya lesz...)
- Isten áldása (1) és beszéde (7) Ábrahámmal piélben van, ami nagyon hangsúlyos igemód a héberben. Csak ezek vannak piélben az egész részben.
- A kéznek a csípő alá (az „ágyék”-ra) való helyezése azt jelentette, hogy az utódok (akik onnan származtak, vö.: 1Móz 46,26, ahol Jákób esetén az „ötöle származtak” ugyanezzel a szóval van jelölve) meg fogják bosszulni a hűtlen cselekedeteket. Utódok általi eskütel volt ennek a szertartásnak a neve. Itt különösen találó alkalmazás, hiszen a szolga éppen az utódokat biztosítani ment el küldetésére. (Más írásmagyarázók nem az utódok általi bosszút, akiből egy, Izsák már mégiscsak él, a többit meg Isten megígérte, hanem a meddséget emlegetik, mint Isten büntetését a megszegés esetén, ami persze a legidősebb szolga esetén már kevésbé valószínű.)
- Nem kánaáni feleség → később sokszor hitehagyás lesz a kánaáni feleségekkel (5Móz 7,4).
- *Ábrahám itt meg nem nevezett, legidősebb szolgája valószínűleg azonos a Damaszkuszi Eliézerrel, aki eredetileg mindenét örökölte volna (1Móz 15,2). Ókori midrások szerint ~ hatalmas termetű ember volt, s ezért Rebeka bátyja, Lábán nem merete megölni eredeti szándéka szerint, hogy a menyasszonynak hozott ékszereket elrabolja tőle, hanem a lakomán tett eléje egy tál mérgezett ételt. Gábiel arkangyal azonban egy óvatlan pillanatban a neki szánt tányért kicserélte Betuelével, aki rögtön meg is halt. (Ez a történet rögtön magyarázná is azt, ami később kerül elő, hogy Betuel Rebeka apja volt, de a történet végig Rebeka anyjáról beszél apja helyett.) Thomas Mann József és testvérei c. regényében felteszi, hogy Eliézer Ábrahám természetes fia volt, hiszen Ismael, ill. Izsák születése előtt gazdája őt tekintette örökösének. – Ezek a történetek is mutatják, hogy az igeszakasz mennyire felkeltette már az ókori, és a modern-kori ember érdeklődését is.*
- A szolga végig urának, Ábrahámnak Istenéről beszél, de teljes szívvel hiszi, hogy ahogyan ő az uráé, és ura pedig Istené, úgy ő is Istené ura, Ábrahám által. A szolga a leghűségesebb szolga jelképe. Erdemes Ábrahám helyére az Atyát helyettesíteni, és a szolga helyére pedig Jézust. Utána érdemes Ábrahám helyére Jézust helyettesíteni, és a szolga helyére pedig saját magunkat.

Vagyunk-e mi ilyen alázatosak? Szolgáljuk-e mi ilyen hűségesen Krisztust?

A közvetett Istenkapcsolat a mi életünkben is jelentkezhet/jelentkezett. Sokunknak volt olyan idősebb rokona (édesanyja, nagyanyja, felmenője) aki imádságos ember volt, elé-élte a Krisztust.

A szolganak Isten megmutatja Rebekát (1Móz 24,12-19)

¹²Akkor ezt mondta: URam, Ábrahámnak, az én uramnak Istene! Adj eredményt még ma, és mutasd meg hűségedet az én uram, Ábrahám iránt! ¹³Ideállok a forrás mellé, amikor a városbeli leányok kijönnek vizet meríteni. ¹⁴Legyen úgy, hogy ha azt mondom valamelyik leánynak: Nyújtsd ide a korsódat, hadd igyam! – ő pedig azt mondja: Igyál, sőt még a tevéidet is megitatom – akkor őt rendelted szolgádnak, Izsáknak, és ebből tudom meg, hogy megmutattad hűségedet az én uram iránt! ¹⁵Még végig sem mondta ezt, máris jött Rebeka korsóval a vállán. Ő Betúélnak, Milká fiának volt a leánya, Milká pedig Ábrahám testvérének, Náhórnak volt a felesége. ¹⁶Nagyon szép leány volt, hajadon, akinek még nem volt dolga férfival. Lement a forráshoz, megtöltötte a korsóját, és feljött. ¹⁷Ekkor a szolga odaszaladt hozzá, és azt mondta: Adj nekem egy korty vizet a korsóból! ¹⁸A leány így felelt: Igyál, uram! És gyorsan levette korsóját a kezébe, és inni adott neki. ¹⁹Miután eleget adott neki inni, így szólt: Tevéidnek is merítek, míg eleget nem isznak.

- Látszhatott a leány öltözetén, hogy hajadon volt. (Pl. nem volt a haja beborítva.)
- A végig sem mondta ezt, és a leány vízmerítésének összes igéje a nagyon hangsúlyos piélben van a héberben. Más sincs ebben az igemódban az egész részben.
- A szolga odaszalad hozzá. Idős ember, ez messze nem nyilvánvaló.
- Kiemelten fontos: a víz arrafelé a sivatagos vidéken kincs volt, a forráshoz „le kellett menni”, azaz a tevék megittatása komoly munkát jelentett. A szolga csak egy kortyot (a héberben: a „semmi kicsike semmijét”) kért. Ezután adott a leány neki és állatainak is bőven, noha csak annyit tudott róla, hogy egy idős ember, akinek ez a nagy vízfordás már nehezebb lett volna. Egy sivatagi út után tíz szomjas teve négyhordónyi vizet is magába tud szívni. Azaz a megittatásuk nem kevés munka eredménye volt. (Nota bene a tevével Izrael valószínűleg bő ezer évvel később [Bír 6,5] találkozhatott először, azaz itt való szerepeltetése direkt az óriási vízigény alátámasztására szolgál.)

A szolgálával Isten erény alapján választatja ki a leányt.

- Az Ószövetség gondolkodásmódjára jellemző Isten közvetlen jelre való "kényszerítése". Lásd pl. Gedeon a Bírak könyvében (6,36-40), akinek az első csoda, hogy a gyapjú lesz harmatos, de a föld nem, nem elég, hanem kell a második is, hogy a föld legyen harmatos, de a gyapjú nem, hogy megbizonyosodjon, Isten komolyan gondolja-e azt, hogy őt a nép vezéréként csatába küldi. Nagy hittel érdemes jelet kérni Istentől, de azért igen kreatív csinálmányokat kitalálva irányítgatni ne kezdjük. Különösen ne gyakran tegyük ezt.

Ugyanakkor a szolga szavai Istenhez fakadhattak abból, hogy TÉNYLEG ott volt mellette Isten angyala, ahogyan Isten maga ígérte Ábrahámnak, azaz a szolga a Szentlélekkel elteltén kérte meg Istent a konkrét jelre. Ilyen imádságos lélekkel mi is tehetünk ilyent.

Vadidegenben való bizalom új életet nyithat meg nekünk. Melyik vadidegenben bízunk?

Bízunk ezt a Szentlélekre, megmutatja nekünk is, ahogyan a szolganak.

- Ugyanakkor vannak írásmagyarázók, akik a szolgát a Szentlélek előképének tartják, aki a mennyei Izsáknak, azaz Jézusnak szerzett menyasszonyt, azaz egyházat, pünkösdkor – és azóta is. Ez az elrugaskodottnak tűnő allegória kevésbé tűnik annak, ha visszaemlékszünk Izsák és Jézus szembetűnő hasonlóságára. Ha így gondolunk a szolgára, azt Istent „utasító” vakmerőség teljesen más dimenzióba kerül. (Bizonyos írásmagyarázók, pl. az ír evangélikus, Charles Henry Mackintosh teljesen allegóriaként kezelik az egész történetet, és még nekem is :) hajmeresztő magyarázatokkal állnak elő...)

A szolga hálát ad Istennek (1Móz 24,22-27)

^{1Móz 24 22} Miután a tevék már eleget ittak, elővett a férfi egy fél sekel súlyú aranyfüggőt, és a leány kezére való két karperecet, tíz aranysekel súlyút, ²³ és ezt kérdezte: Kinek a leánya vagy? Mondd meg nekem, van-e számunkra hely éjszakára apád házában? ²⁴ Ő azt felelte: Betuél leánya vagyok, Milká fiáé, akit ő Náhórnak szült. ²⁵ Azt is mondta neki: Van nálunk bőven szalma is, abrak is, meg hely is van éjszakára. ²⁶ Akkor az ember meghajolt, leborult az ÚR előtt, ²⁷ és ezt mondta: Áldott az ÚR, Ábrahámnak, az én uramnak Istene, aki nem vont meg hűségét és szeretetét uramtól. Az ÚR vezérelt engem ezen az úton uram testvérének házához.

- Egy sékel kb. 11 g. Azaz a szolga kb. 120 gramm aranyat rakott rá a lány orrára és karjára, ami kb. 2,5 millió Ft. Volt ennek egy olyan színezete is, hogy a lányt a kor szokásai szerint Izsáknak lefoglalta/eljegyezte. Bízva Istenben, hogyha eddig teljesült a kérése, akkor az önzetlen leány Ábrahám rokona is lesz. Az is volt. Sőt még magukhoz meg is hívta a szolgát, akiről még nem is tudta, hogy a nagy-nagybátyját szolgálja.

Szép, ahogyan kiteljesedik a bizalomlavina.

A szolgának odaadják Rebekát (1Móz 24,24-52)

^{1Móz 24 28} A leány pedig elszaladt, és elmondta anyja háza népének, hogy mi történt. ²⁹ Rebekának pedig volt egy Lábán nevű bátyja. Ez a Lábán kiszaladt ahhoz az emberhez a forráshoz. ³⁰ Láta ugyanis a függőt és a húga kezén levő karpereceket, és hallotta hűgának, Rebekának a szavait, aki elmondta, hogy miről beszélt vele az az ember. Odament tehát ahhoz az emberhez, aki még mindig ott állt a tevék mellett a forrásnál, ³¹ és így szólt: Jöjj be, áldott embere az ÚRnak, mit állsz idekint? Én már előkészítettem a házat és a tevék helyét is. ... ⁴⁹ Most azért, ha meg akarjátok mutatni, hogy szeretitek uramat, és hűek vagytok hozzá, mondjátok meg nekem! De ha nem, azt is mondjátok meg, mert akkor máshol kell tovább keressélnem! ⁵⁰ Lábán és Betuél így válaszolt: Az ÚRtól indult el ez a dolog, mi nem mondhatunk neked sem rosszat, sem jót. ⁵¹ Itt van Rebeka, fogd és menj! Legyen urad fiának a felesége, ahogyan elvégezte az ÚR. ⁵² Amikor Ábrahám szolgája hallotta ezeket a szavakat, földre borult az ÚR előtt. ⁵³ Azután a szolga ezüst és arany ékszereket meg ruhákat vett elő, és Rebekának adta. Drága ajándékokat adott a bátyjának és az anyjának is.

- Érdekes, hogy Rebeka anyja háza népének mondja el a történeteket és anyjáról + bátyjáról van végig szó, nekik adja az ajándékokat is, és Rebekát végig hűgként emlegetik és nem leányként, noha Betuél Rebeka apja volt. Ez annak a kettős szereposztásnak lehetett a megjelenítője, amely a családanyát a ház tulajdonképpeni urának tartotta, illetve annak, hogy Betuél már igen öreg lehetett (vagy bizonyos írásmagyarázók szerint már meg is halt), aki átadta a kormányzás mindennapjait feleségének és fiának (alternatíva: nevében állt ott az özvegye), de a döntő szó kimondásában azért még ott volt. Alternatíva: mivel Ábrahám nem személyesen ment, csak a szolgáját küldte, ezért „hivatalosan” a báty és a feleség tárgyalt vele: képviselők a képviselővel. Másik alternatíva: többnejűség esetén az egyik anyától származó leány felügyelete az azonos anyától származó báty dolga volt.
- A szolga ahelyett, hogy enni kezdene a ház lakóival, rögtön elmondja a jövetele célját.
- Betuél Ábrahám öccsének a fia volt (aki az unokahúga, Milka volt 1Móz 11,29), ezért logikus az Ábrahámhoz való hűség felemlítése.
- Érdekes, hogy Betuél, és Lábán (aki az arámiak 12 törzsének az ösátyja volt) szintén Ábrahám Istenében hittek, noha már Táréval sem keltek útra Úr-Kaszdímából Háránig (ahonnan Isten áldásával elindult Ábrahám Kánaán felé).
- Sem rosszat, sem jót: semmit, Isten már döntött.
- Hálaadás ismét a lényeg. A szolga nem tulajdonít magának semmi dicsőséget a jól végzett munkában. Isten vezetését éli meg.

Tudjuk-e megélni Isten vezetését ilyen erővel? És ilyen hálával?

Rebeka elindul a szolgával (1Móz 24,54-61)

^{1Móz 24} .⁵⁴ Majd ettek és ittak az emberekkel együtt, akik vele voltak, és ott töltötték az éjszakát. Amikor felkeltek reggel, így szólt: Bocsássatok el uramhoz! ⁵⁵ A leány bátyja és anyja azonban azt mondta: Hadd maradjon velünk a leány még vagy tíz napig, azután elmehet! ⁵⁶ De ő így felelt nekik: Ne tartsatok vissza, hiszen az ÚR szerencsésé tette utamat! Bocsássatok el, hadd menjek uramhoz! ⁵⁷ Azok ezt mondták: Hívjuk ide a leányt, és kérdezzük meg őt magát! ⁵⁸ Odahívták Rebekát, és azt kérdezték tőle: Elmész-e ezzel az emberrel? Ő azt felelte: Elmegyek! ⁵⁹ Elbocsátották tehát húgukat, Rebekát és a dajkáját meg Ábrahám szolgáját embereivel együtt. ⁶⁰ Megáldották Rebekát, és ezt mondták neki: Húgunk, legyen utódaid száma ezerszer tízezer! Vegye birtokba utódod ellenségei városát! ⁶¹ Azután fölkeltek Rebeka és szolgálóleányai, felültek a tevékre, és követték azt az embert. A szolga pedig fogta Rebekát, és elment.

- A késlekedés, cselek, már előremutatnak a Jákób történetekre.
- Elizeus elhívási történetében is van egy ilyen késleltető momentum: hadd csókoljam meg apámat és anyámat, azután követlek (1Kir 19,20) mondja Elizeus Illésnek, amikor Illés rádobja prófétai köpenyét, ami azt jelentette, hogy utódjának tekinti. Amikor Jézusnak az egyik tanítványa azt mondja, hogy „engedd, hogy előbb eltemessem atyámat”, azt mondja neki Jézus: kövess engem, és hagyd a holtakra, hadd temessék a halottaikat (Mt 8,20-21).
- Rebeka semmit sem tudott semmiről, és mégis határozott igent mondott arra, hogy megváltoztatja az egész életét, és azonnal elmegy messzi idegenbe.

Tudunk-e mi egész sorsunk alakításában ennyire Istenre hagyatkozni? Tudjuk-e Jézust követni ilyen nagy elhatározással?

Rebeka és Izsák találkozása és házassága (1Móz 24,62-67)

^{1Móz 24} .⁶² Izsák éppen megérkezett a Lahajrói-kúttól, mert a Délvidéken lakott. ⁶³ Estefelé kiment Izsák imádkozni a mezőre. Amint föltekintett, látta, hogy tevék közelednek. ⁶⁴ Rebeka is föltekintett, és meglátta Izsákot. Akkor leszállt a tevéről, ⁶⁵ és azt kérdezte a szolgától: Ki az a férfi, aki szembe jön velünk a mezőn? A szolga így felelt: Ő az én uram! Akkor Rebeka fátylat vett elő, és eltakarta magát. ⁶⁶ A szolga pedig elbeszélte Izsáknak mindazt, amit végzett. ⁶⁷ Izsák ekkor bevezette Rebekát anyjának, Sárának a sátrába, és feleségül vette Rebekát. Izsák megszerette őt, és megvigasztalódott anyja halála után.

- Itt lerövidül a szöveg, lakodalom részletes leírása már nem fontos. Megszerette a lényeg. (Milyen szép az, hogy nem is ismerte, de megszerette és az is, hogy a megszerette és a szeretkezett vele nem elválasztható jelentésű szavak a héberben.)
  - A Beer-Lahajrói kút Hebrontól éppen északra, 140 km-re Mamré tölgyesétől (ahol Ábrahám lakott) délre van.
  - Izsák itt kerül elő először a Mórija hegyi majdnem feláldozása után, immár negyven éves.
  - Az „imádkozás” hapax legomenon, csak itt fordul elő a Szentírásban, azért nem ismert jelentésű héber szó, meditációnak, panaszkodásnak is fordítják.
  - Akik Izsáknak Jézussal vett analógiáját itt is kibontják, azok Jézus második eljövételére is gondolnak ebben a jelenetben, amikor találkozni fog a menyasszonyával – azaz velünk, a hívőkkel, az egyházzal.
- Imaközösség.
  - Hirdetés: következő bibliakör két hét múlva lesz. Mózes 1 könyvét fogjuk folytatni, Jákób csalásával menekülésével és házasságával (27-29 fejezetek).
  - A következő istentisztelet 17-én, vasárnap 6-tól lesz a MEÖT székházban (elérhető lesz a <http://csermelyblog.hu>-n illetve a youtube.com/@csermelyelkesz oldalon is).

Források:

Biblia magyarázó jegyzetekkel. Kálvin Kiadó, Budapest, 2018.

Jeromos Bibliakommentár I. Az Ószövetség könyveinek magyarázata. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2002.

MACDONALD, WILLIAM: *Ószövetségi kommentár.* Evangéliumi kiadó, Budapest, 2009.

MACKINTOSH, CHARLES HENRY: *Elmélkedések Mózes első könyvéről.* Evangéliumi Iratmisszió, Budapest, 1942.

MEYER FREDERICK BROTHERTON: *Daily Homily. Genesis – Ruth.* Marshall, Morgan & Scott Ltd., London – Edinburgh 1898.

SZABÓ ANDOR: *Lábam előtt mécses a Te igéd. I. Történeti könyvek (1Mózes 1 – Eszter).* A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1988.

– valamint az Evangélikus Hittudományi Egyetemen készített órai jegyzeteim Varga Gyöngyi ószövetségi óráiról.